

УДК 347(44+438+498)(094.4)(091)

ЦИВІЛЬНИЙ КОДЕКС ФРАНЦІЇ 1804 Р. У ПРАЦЯХ ПОЛЬСЬКИХ ЦИВІЛІСТІВ XIX – СЕРЕДИНИ XX СТ.

Мар'яна СИРКО,

кандидат юридичних наук, асистент кафедри основ права України
Львівського національного університету імені Івана Франка

АНОТАЦІЯ

У статті охарактеризовано вплив, який здійснив Цивільний кодекс Франції 1804 р. на правове регулювання цивільних відносин у Польщі й на особливості відображення в працях польських цивілістів XIX – середини XX ст. проблем, пов'язаних із його впровадженням і застосуванням. Зокрема, проаналізовані праці польських цивілістів у Князівстві Варшавському, науковий доробок цивілістів Королівства Польського та Другої Речі Посполитої. З'ясоване їхнє ставлення до проблем договірної права, окремих видів зобов'язань, сімейних правовідносин та інших, що були зумовлені впровадженням французького цивільного кодексу.

Ключові слова: Цивільний кодекс Франції 1804 р., цивільне право, сімейне право, польські цивілісти, Князівство Варшавське, Королівство Польське, Друга Річ Посполита.

CIVIL CODE OF FRANCE 1804 IN WORKS BY POLISH CIVILIANS 19TH – MID 20TH CENTURIES

Maryana SYRKO,

Candidate of Legal Sciences,
Assistant at the Department of Fundamentals of Law of Ukraine
of Ivan Franko National University of Lviv

SUMMARY

The influence made by the Civil Code of France 1804 on legal regulation of civil relations in Poland and characteristics of depicting issues as to its implementation and application in works of Polish civilians in 19th – mid 20th centuries has been characterized in the article. In particular, works by Polish civilians of Warsaw Principality, Polish Kingdom and the Polish-Lithuanian Commonwealth have been described. Their attitude to issues of contract law, certain types of obligation, family and other relations predetermined by the implementation of Civil Code of France has been clarified.

Key words: Civil Code of France 1804, civil law, family law, Polish civilians, Warsaw Principality, Polish Kingdom, the Second Polish Republic.

Постановка проблеми. Прийняття в 1804 р. Цивільного кодексу Франції здійснило суттєвий вплив на правове регулювання цивільно-правових відносин у багатьох європейських державах. Його ввели в дію або взяли майже повністю в якості зразка такі держави, як Бельгія, Люксембург, Монако, Румунія, Неаполітанське королівство та деякі інші. Значний вплив він здійснив і на правове регулювання цивільних відносин у Польщі, а проблеми, пов'язані з його впровадженням і застосуванням, знайшли відображення в працях польських цивілістів XIX – середини XX ст. Аналіз зазначених праць дозволить окреслити теоретичні та практичні аспекти впровадження нового цивільного законодавства в дію й отримати корисну й важливу інформацію для реформування цивільного законодавства.

Стан дослідження. Цивільний кодекс Франції 1804 р. досліджувався в працях таких учених, як Ігнацій Данілович (Ignacy Daniłowicz), Катажина Суйка-Зелінська (Katarzyna Sójka-Zielińska), Сергій Кодан, Даріуш Макілла (Dariusz Makilla), Францішек Ксавері Шанявський (Franciszek Xsawery Szaniawski) та ін.

Метою й завданням статті є з'ясування окремих аспектів впливу Цивільного кодексу Франції 1804 р. на правове регулювання цивільних відносин у Польщі, а отже, на формування польської цивілістики в XIX – середині XX ст.

Викладення основного матеріалу. Після третього поділу Речі Посполитої між Росією, Австрією та Пруссією, що відбувся в 1795 р., Австрія здобула так звану Малу Польщу аж до р. Західний Буг, Пруссія зайняла Варшаву

з Мазовією й Литву по р. Німан, Росія ж отримала решту Литви й територію на схід від лінії Ковно – Берестя – Володимир – Берестечко – Саганів – Хотин [1, с. 239]. Поділ польських земель призвів не лише до політико-правових змін, але й до змін у правовому регулюванні цивільних відносин. Так, після російсько-прусько-французької війни 1806–1807 рр. із наступним підписанням між Росією та Францією Тільзитського мирного договору 7 липня 1807 р. на тих польських етнічних землях, які після поділів Речі Посполитої перебували в складі Пруссії, утворено Варшавське Герцогство [2, с. 15–18]. У його Конституції від 22 липня 1807 р. зазначалося, що на території князівства було обумовлено використання французького цивільного законодавства [3]. 10 жовтня 1810 р. герцог Фрідріх Август видав указ, яким передбачив, що 1 травня 1808 р. набирає чинності Цивільний кодекс Франції 1804 р. [4, с. 4–5.]

Зі вступом російської армії в 1814 р. до Варшави розпочалося *de facto* утворення Королівства Польського, а вже 3 травня 1815 р., згідно з умовами трактату «Про затвердження добробуту поляків», укладеного між Росією, Австрією та Пруссією, Королівство Польське увійшло до складу Російської імперії [5]. 13 жовтня 1820 р. за вказівкою російського імператора Олександра I була скликана комісія з представників Сенату, Палати Послів і Ради Стану, яка отримала завдання поступово розробити ґрунтовні зміни до Цивільного кодексу Франції 1804 р. Під час цього процесу було використано, зокрема, норми пруського цивільного права й Австрійського цивільного кодексу 1811 р.

Проект першої книги цього кодексу підготували в 1825 р., і Сейм ухвалив його як Цивільний кодекс Королівства Польського [6, с. 356–357, 622]. Хоча з прийняттям цього кодексу й розпочався новий етап у процесі кодифікації польського права, однак положення французького цивільного кодексу не були остаточно скасовані, а знайшли відображення в цьому та пізніших польських законодавчих актах, зокрема в Зобов'язальному кодексі Другої Речі Посполитої (1918–1939 рр.).

Застосування Цивільного кодексу Франції 1804 р. зумовило не лише зміни в правовому регулюванні цивільних відносин, але й вплинуло на тогочасну цивільну практику, польську юриспруденцію та наукову правову думку.

Спершу дію Цивільного кодексу Франції 1804 р. було поширено в Князівстві Варшавському. Проти впровадження Кодексу виступали представники шляхти та духовенство. Найбільше застережень викликали положення щодо рівності прав селян з іншими верствами населення, приписи щодо укладення та розірвання шлюбу (зокрема врегулювання шлюбу як світського інституту). Проте Кодекс мав і чимало прихильників. Так, Г. Коллонтай назвав кодекс «універсальною книгою освічених людей». У 1808 р. було засновано Школу права з метою популяризації положень цивільного кодексу, підготовки державних службовців і суддів [7, с. 73, 196, 197].

Як бачимо, нове цивільне законодавство неоднозначно сприймалося польським суспільством. Частина суспільства підтримувала зміни, однак численними також були їхні противники. Суперечливе ставлення до окремих положень Кодексу ми бачимо не лише серед різних верств суспільства, але й серед правників.

Один із перших знаних популяризаторів Цивільного кодексу Франції 1804 р. був проф. Ф. Шанявський (1768–1830) – вихованець Краківської Академії, а потім викладач Школи права у Варшаві, який ще в 1807 р. здійснив перший переклад кодексу на польську мову. Він не лише підтримував впровадження цивільного кодексу, але й обґрунтовував доцільність запровадження в Князівстві Варшавському й французького торгівельного кодексу. Одним із важливих чинників розвитку суспільства він вважав торгівлю, яка повинна ґрунтуватися на принципах свободи; правового регулювання торгівельних відносин із метою запобігання зловживанням і правопорушенням; уніфікації торгівельних правил різних країн, що сприятиме розширенню та покращенню торгівельних відносин між ними [8, с. 52–68; 9]. Однак ставлення вченого до Цивільного кодексу Франції 1804 р. було не таким однозначним, як видається на перший погляд.

Ф. Шанявський був не лише вченим і правником, але й представником польського духовенства. Як духовна особа, Ф. Шанявський піддавав критиці положення цивільного кодексу щодо запровадження єдиних правил реєстрації для всіх мешканців краю. На думку вченого, «людське право розглядає шлюб як договірні відносини, церковне право поєднує договір із Таїнством». Отже, він був переконаний, що тільки в судовому порядку можна встановити недійсність шлюбу, розлучення чи сепарацію. До того ж суд у справах про розлучення повинен виконувати не лише функцію органу влади, але одночасно й батьківську (судді в таких справах повинні захищати найвищий суспільний інтерес, бути опікунами сиріт, охоронцями звичаїв, фундаментом, на який спирається і на якому тримається таке необхідне для добробуту народів та окремих осіб сімейне життя) [10, с. 5, 8, 10]. Отже, загалом сприймаючи позитивно зміни у сфері цивільно-правових відносин, професор зовсім по-іншому ставився до правового регулювання шлюбу та сім'ї, надаючи перевагу традиційному їхньому врегулюванню, і розглядав шлюб як релігійний інститут.

Упровадження нового цивільного законодавства у Князівстві Варшавському вимагало не лише його перекладу. Ефективне застосування Кодексу було б неможливим без серйозних наукових досліджень і доктринального роз'яснення його положень. Тому вже в 1808 р. вийшла друком робота С. Ляубе «Коротка наука із цивільного статуту Наполеона Великого» [11; 12]. Оригінальність праці полягає в тому, що Цивільний кодекс Франції 1804 р. викладено у формі термінологічного словника з поясненням 133 термінів. Робота була призначена для популяризації кодексу не лише серед правників, але й серед простих людей.

Науковий доробок цивілістів Королівства Польського загалом був невеликим (як правило, видавалися невеликі статті в періодичних наукових виданнях *Themis Polska*, *Przegląd Sądowy*, *Gazeta Sądowa*), однак можна виокремити кілька цікавих наукових праць. Зокрема, серед наукових досліджень слід виділити працю І. Даніловича (1789–1843) «Кодекс Наполеона в порівнянні з польськими й литовськими правами». Робота була написана в 1818 р. у Віленському університеті. Оцінюючи й обґрунтовуючи доцільність запровадження Цивільного кодексу Франції 1804 р. у Королівстві Польському, професор Данілович відмітив, що цей кодекс увібрав у себе всі найкращі правові риси інших народів і став основою сучасної філософії. Позитивом є те, що кодекс скасував усі давні місцеві правові звичаї й акти й тим самим ліквідував наявні територіальні відмінності. Уміщені в ньому норми характеризуються універсальністю, що дало змогу впроваджувати його в різних країнах, незалежно від кліматичних, адміністративних чи звичаєвих особливостей. Крім того, у ньому відокремлено політичні права від цивільних, що сприяло розвитку економічних відносин, залученню іноземного капіталу в національну економіку; запроваджено обов'язкову реєстрацію народження, одруження та смерті, що дало більше можливостей людині захищати свої права; визначено місце проживання особи за місцем знаходження її майна, що сприяло покращенню вирішення судових спорів. Однак, на думку вченого, поруч із позитивними рисами Кодекс мав і певні недоліки. Основний недолік кодексу полягав, зокрема, у тому, що він не визначав усіх цивільних прав громадян. Їх розкидано по різних кодексах, система яких властива тільки французам. Кодекс, як справедливо вважав учений, давав надміру свободи суддям під час оцінки доказів і застосування цивільних правових норм [13, с. 68, 77–79, 177].

У 1860 р. Ст. Завадський видав друком перший том тритомного наукового дослідження «Діюче цивільне право в Королівстві Польським». У ньому зібрано документи, пов'язані із запровадженням Цивільного кодексу Франції 1804 р. на польських землях, кодекс Королівства Польського з 1825 р., Цивільний кодекс Франції 1804 р. У третьому томі зібрано документи, що стосуються організації цивільного й адміністративного судочинства, правового статусу прокуратури [14]. Він уперше зібрав і систематизував чинні на той час правові акти щодо врегулювання цивільних правовідносин і судового захисту цивільних прав.

Професор цивільного права, декан факультету права Вищої Головної Варшавської школи В. Дуткевіч (1798–1882) видав працю «Потечне право в Королівстві Польським». Він здійснив аналіз Закону про визначення прав на нерухоме майно, привілеї й іпотеки, прийнятого в 1818 р. на заміну глави 18 розділу 3 «Про іпотеки» (ст. 2114–2145) Цивільного кодексу Франції 1804 р. Фактично проф. В. Дуткевіч був одним із перших коментаторів, котрий подав постатейний коментар до цього закону. Відкрита іпотека, запроваджена законом 1818 р., була пов'язана не тільки з боргами, але й з усіма правами на нерухоме майно, за виключенням прав, які стосувалися привілеїв [15]. Здійснивши аналіз право-

вих норм, проф. В. Дуткевич узгодив колізійні норми. Як бачимо, учений провів колосальну науково-практичну роботу, яка сприяла вивченню та практичному застосуванню французько-польського цивільного права. Не даремно відомий у свій час адвокат А. Сломінський назвав його «титаном польської правової думки» [16, с. 19].

Коментар до Цивільного кодексу Королівства Польського від 1825 р. видав Ю. Валевський (1837–1900) [17]. Особливістю коментарів є те, що вони ґрунтуються на судових рішеннях у конкретних справах. Здійснивши узагальнення судової практики, Ю. Валевський подав розуміння правових приписів судами. Фактично це був практичний посібник із цивільного права для адвокатів, суддів. У цей період професори, науковці не відігравали значної ролі в питаннях покращення права, але багато корисної роботи в цій сфері виконували адвокати [16, с. 13].

У 1875 р. В. Голевінський (1834–1919) видав науково-теоретичну працю «Про зобов'язання за Кодексом Наполеона». Він був одним із представників Вищої Головної Школи, в якій читав лекції із цивільного та торговельного права. Хоча В. Голевінський високо оцінював Цивільний кодекс Франції 1804 р., він зауважив також низку його недоліків. Зокрема, у кодексі не подане визначення поняття «зобов'язання», під яким науковець розумів правову необхідність, що спонукає одну визначену особу до надання, учинення чи відмови від учинення будь-чого на користь іншої визначеної особи. Дослідник визначив п'ять підстав виникнення цивільних зобов'язань: договір, умовний договір, делікт, умовний делікт, правові приписи. Прийняття спадку та набуття права спільної власності В. Голевінський визначає умовними договорами, у той час як у Цивільному кодексі Франції 1804 р. такими визначено тільки добровільне виконання чужих обов'язків, прийняття оплати від незобов'язаної особи (неналежна оплата) [18, с. 1, 34, 111].

Прихильником Цивільного кодексу Франції 1804 р. був також адвокат, перший декан Вищої Головної школи Я. Волловський (1803–1864). Його лекції в 1868 р. видав Ф. Єзьоранський під назвою «Курс цивільного кодексу у двох томах». Цінністю цього підручника є те, що автор наводить відмінності між національним і французьким правом, критичні зауваження до положень кодексу він проілюстрував судовою практикою. Позитивом кодексу вчений вважав зрівняння всіх людей у цивільних правах: «Сьогодні в нас *status libertatis* є загальним, невірність відсутня; навіть відносини підданства зліквідовані, усі рівні перед обличчям права» [19, с. 3].

У 1877 р. вийшла друком праця К. Губе «Цивільні закони губерній Царства Польського з доповненнями по 1876 рік». Мету видання автор зазначив у вступі: «Зібрати в одне ціле всі постанови, що видані в доповнення чи для зміни чинних у Королівстві кодексів» [20, с. 3]. Науковець систематизував і кодифікував перехідні правила до Цивільного кодексу Франції 1804 р., Цивільний кодекс Королівства Польського 1825 р., Положення про шлюбні союзи 1836 р., другу й третю книги Цивільного кодексу Франції 1804 р., Положення про нотаріат 1866 р., Закон про іпотеку 1818 р. зі змінами від 1825 р., Торговельний кодекс.

Із проголошення незалежності Польщі в 1918 р. інтерес до науки цивільного права ще більше зріс. Це було зумовлено як національно-патріотичним бажанням створити власне цивільне законодавство, так і діяльністю державних інституцій, які працювали над розробленням законопроектів (Кодифікаційна комісія, Міністерство справедливості). На початку XX ст. науковими центрами цивільистики в Польщі вважалися Варшавський, Віленський, Львівський, Познанський і Ягеллонський університети.

У міжвоєнний період цивільстику університету в Кракові репрезентувала «велика трійка цивілістів» (В. Явор-

ський (1865–1930), С. Врублевський (1868–1938), Ф. Золль (1865–1948)); Варшавський університет представляли Г. Конік (1864–1934), К. Лютостанський (1880–1939), Я. Васілковський (1898–1977); університет Стефана Баторія у Вільно пишався Ф. Боссовським (1879–1940), Е. Васьковським (1849–1933), А. Хелмонським (1890–1950); у Познанському університеті працювали А. Огановіч (1888–1984), Ю. Сувковський (1892–1968) [21, с. 144–146].

Проф. В. Яворський вважав, що обов'язковою умовою наукової діяльності в галузі цивілістики має бути ґрунтовне вивчення застосування норм цього права на практиці. Він був прихильником теорії нормативізму Г. Кельзена. На засадах цієї концепції побудовані праці «Нарис теорії про відшкодування шкоди» (1891 р.), «Заподіяння шкоди внаслідок виконання свого права на нерухомисть» (1892 р.), «Право на заставу» (1894 р.), «Коментар до закону про публічні книги» (1897 р.) [22]. Разом із проф. С. Врублевським вони видали коментар до Австрійського цивільного кодексу 1811 р. [23]. Окрім того, учений відстоював принципи поділу права на публічне й приватне: «Публічне право регламентує діяльність держави, яка контролює суспільство, а приватне право врегулює діяльність осіб, яких контролює держава» [24, с. 16]. Протестуючи проти впровадження Цивільного кодексу Франції 1804 р., науковець вважав, що будь-яке «притосування чи вдосконалення» кодексу до польських потреб створить кодекс, який від самого початку буде анахронізмом (тобто пережитком, що не відповідає сучасним правовим, соціальним, економічним умовам) [25, с. 5]. Загалом учений усвідомлював імовірну повільність внесення змін у Кодекс, які не встигали за розвитком суспільних відносин.

Значний внесок у розвиток польської цивілістики кінця XIX – поч. XX ст. зробив адвокат, член кодифікаційної комісії, професор цивільного права Варшавського університету Г. Конік (1864–1934) [26]. Науковою діяльністю він уміло поєднував із адвокатською практикою, якою займався до останніх днів життя. Г. Конік був головою Вищої ради адвокатів Варшави, головою Дисциплінарного суду Палати адвокатів [27, с. 176–178]. Свою наукову діяльність він присвятив дослідженню питань інституту сім'ї, договірним зобов'язанням відносною у Королівстві Польським. Питання правового врегулювання сімейних відносин і впливу Цивільного кодексу Франції 1804 р. на них дослідник охарактеризував у праці «Історія сімейного права Королівства Польського (1818–1836)». У ній він висвітлює дискусії між прихильниками світського та церковного шлюбу. Питання способів укладення шлюбу було предметом дискусії під час сесій Сейму в 1818, 1825 та 1825 рр. Професор Г. Конік вважав, що інститут світського шлюбу був неприйнятним польській правовій культурі й практично не використовувався в Королівстві Польському. Фактично до 1818 р. було укладено тільки три світських шлюби та зареєстровано сім розлучень без затвердження церковним судом. Науковець виступав проти сліпого копіювання чужих прав. Незважаючи на прихильність до закріплення в цивільному законодавстві релігійного інституту шлюбу, він усе ж розглядав шлюб як цивільний договір, предметом якого є майно. У цей же час, на думку вченого, шлюб виступає гарантією забезпечення продовження власного роду шляхом союзу, здійсненого з благословення Бога й перед Ним та підтвердженого присягою [28, с. 5, 14, 206].

Досить позитивно оцінював Цивільний кодекс Франції 1804 р. адвокат, суддя й процесуаліст Я. Літауер (1873–1949) [29, с. 96–99]. Досліджуючи проблеми визнання недійсними договорів, він наголошував на потребі відповідності норм Кодексу моральним засадам і духу права. Зокрема, щодо положень, які стосуються визнання недійсними договорів, укладених під примусом або в ста-

ні крайньої необхідності, він зазначав таке: «Немає договору купівлі-продажу, коли при його укладанні не забезпечено пропорційності (рівної вартості) між тим, що й за скільки продається, коли пристрасті бажання або крайня необхідність змусили власника до його відчуження всупереч праву». Тому вчений схвально оцінив позицію Найвищого Суду про застосування норми, яка не узгоджується з принципом непорушності умов договору купівлі-продажу: «Суб'єктивні обставини, зовнішній примус чи важке матеріальне становище становлять *«ratione legis»*, тому є підставами для визнання договору недійсним»; «Суди зобов'язані застосовувати цю спеціальну норму з особливою обережністю й визнавати докази неправомірної поведінки, коли наведені продавцем факти є достатньо правдивими та мають значення для справи» [30, с. 22–25].

Питання впливу Цивільного кодексу Франції 1804 р. на цивільне законодавство II Речі Посполитої досліджував адвокат, член кодифікаційної комісії, професор К. Лютостанський (1880–1939). Предметом його наукових зацікавлень здебільшого були питання правового регулювання сімейних відносин [31], однак він приділив значну увагу також і зобов'язальному цивільному праву. Зокрема, К. Лютостанський стверджував, що Цивільний кодекс Франції 1804 р. спочатку не сприймався суспільством ні в Князівстві Варшавському, ні в Королівстві Польському, але з часом до нього «прив'язалися». Деякі його положення були змінені, зокрема в 1818 р. скасовано главу XVIII третьої книги кодексу (Закон про право власності на нерухоме майно, про привілеї й іпотеку); у 1825 р. запроваджено норми щодо застосування іпотеки на все нерухоме майно (Закон про привілеї й іпотеку). Незважаючи на те, що перша книга Цивільного кодексу Королівства Польського за змістом відповідала Цивільному кодексу Франції 1804 р., до неї були внесені доповнення, пов'язані із захистом майнових прав подружжя, які узгоджувалися з національними традиціями. Даючи загальну позитивну оцінку Цивільному кодексу Франції 1804 р., професор відмітив, що він є «плодом боротьби з безправ'ям», перепопнений «духом мудрості, поміркованості, але насамперед – духом справедливості», позбавлений казуїстики та дріб'язковості. До революційних новел учений відніс такі: 1) рівність громадян перед законом; 2) незалежність цивільних прав від релігійних переконань; 3) законодавчий захист індивідуальної свободи; 4) гарантію непорушності права власності в усіх його різновидах; 5) заборону укладення договорів, предметом яких була особиста свобода [32, с. 6–7, 9–11]. Очевидно, надихнувшись положеннями Кодексу, К. Лютостанський підготував законопроект про шлюб, що ґрунтувався на світському розумінні шлюбу, рівності членів подружжя, вирішенні сімейних спорів державними судами. Однак він навіть не був винесений на розгляд парламенту, оскільки зазнавав нищівної критики духовенства, тож робота над ним була припинена [33, с. 245].

Висновки. Розглядаючи Цивільний кодекс Франції 1804 р. як результат класичної кодифікації цивільного права епохи економічного лібералізму, хочемо зазначити, що його фундаментальними положеннями були індивідуалізм і лібералізм. Економічний лібералізм гарантував свободу права приватної власності та свободу договору, сприяв розвитку ринкових відносин. Норми кодексу були настільки гнучкими, що це давало можливість достатньо творчо їх тлумачити з урахуванням регіональних чи національних традицій. Саме завдяки цьому, на нашу думку, він діяв упродовж тривалого часу в багатьох європейських країнах. У Польщі його положення були чинними до 40-х рр. XX ст. Як видно з викладеного, Цивільний кодекс Франції 1804 р. мав значну підтримку серед багатьох цивілістів – як науковців, так юристів-практиків Князівства

Варшавського, Королівства Польського, Другої Речі Посполитої. Вони здійснювали його популяризацію, перекладаючи польською мовою, проводячи численні наукові та науково-практичні дослідження, публікуючи відомості про їхні результати в журналах і книгах. Праці цивілістів дозволяють нам оцінити вплив Цивільного кодексу Франції 1804 р. на правове регулювання окремих груп цивільних правовідносин. У тогочасній польській історіографії найкраще досліджені інститути майнового, договірного права та права власності, зобов'язальних відносин, способи захисту майнових прав, відшкодування шкоди. Способи забезпечення виконання договірних зобов'язань (за виключенням іпотеки) привертали менше уваги цивілістів XIX – поч. XX ст. Значна увага приділялася вивченню сімейного права, норми якого зазнали чи не найбільших змін. Як бачимо, польські цивілісти здебільшого негативно ставилися до впровадження світського шлюбу як інституту, що суперечить польським традиціям і культурі. Тож інститут світського шлюбу так і не здобув популярності в суспільстві і (на відміну від багатьох інших цивільно-правових інститутів) не знайшов відображення в сучасному польському праві.

Список використаної літератури:

1. Камінський А. Історія Речі Посполитої як історія багатьох народів, 1505–1795. Громадяни, їхня держава, суспільство, культура / А. Камінський; пер. з пол. Я. Стріхи. – К.: Наш час, 2011. – 263 с.
2. Skarbek F. Dzieje Księstwa Warszawskiego / F. Skarbek. – Warszawa: Zupański, 1897. – 218 s.
3. Konstytucja Księstwa Warszawskiego [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.polska.ru/polska/historia/pl/konst_ks_war.html.
4. Ставский Б. Правила о введении в действие гражданских законов губерний Царства Польского / Б. Ставский // Гражданские законы губерний Царства Польского. – Варшава: Изд. типогр., 1905. – Т. II. – С. 1–13.
5. Кодан С. Местное право Царства Польского: формирование, источники, трансформации (1815–1917 гг.) / С. Кодан, С. Февралёв // NB: Проблемы общества и политики. – 2013. – № 3. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://e-notabene.ru/pr/article_468.html.
6. Makiła D. Historia prawa na ziemiach polskich: zarys wykładu / D. Makiła, Z. Naworski. – Toruń: Towarzystwo Wspierania Nauki Glob, 2000. – Cz. II: Polska pod zaborami. – 470 s.
7. Sójka-Zielińska K. Kodeks Napoleona. Historia i współczesność / K. Sójka-Zielińska. – Wyd. 2 uzup. edycją Kodeksu Napoleona z 1808 roku / w oprac. i ze wstępem Anny Rosner. – Warszawa: Wydawnictwo Prawnicze LexisNexis, 2008. – 585 s.
8. Szaniawski F. O tłumaczeniu Kodeksu Napoleona w polskim języku / F. Szaniawski // Pamiętnik Warszawski. – 1809. – T. III. – S. 52–68.
9. Szaniawski X. O prawach handlowych. Rzecz czytana na posiedzeniu Szkoły prawa Igo października 1810 roku / X. Szaniawski. – Warszawa, 1810. – 20 s.
10. Szaniawski X. Jak przepisy Kodeksu Napoleona o rozwo-
dach rozumianemi brydż maia? Rzecz czytana na publicznem posiedzeniu Szkoły Prawa. Dnia 27 Marca R.1811 / X. Szaniawski. – Warszawa, 1811. – 25 s.
11. Laube S. Krótka nauka z cywilnego Statutu Napoleona Wielkiego. Sposobem słownika publiczności podana / S. Laube. – Wrocław, 1808. – 228 s.
12. Bojasiński J. Rządy tymczasowe w Królestwie Polskim, maj–grudzień 1815. – Kraków, 1902. – S. 131–135.
13. Daniłowicz I. Kodex Napoleona w porównaniu z prawami polskimi i litewskimi / I. Daniłowicz. – Warszawa, 1905. – 177 s.
14. Zawadzki S. Prawo cywilne obowiązujące w Królestwie Polskiem / S. Zawadzki. – Warszawa, 1860. – T. I. – 1037 s.;

- Zawadzki S. Prawo cywilne obowiązujące w Królestwie Polskim / S. Zawadzki. – Warszawa, 1863. – T. III. – 862 s.
15. Dutkiewicz W. Prawo hipoteczne w Królestwie Polskim / W. Dutkiewicz. – Warszawa, 1850. – 150 s.
16. Słomiński A. Myśl prawnicza. Z diędziny prawa cywilnego w b. Królestwie Kongresowym / A. Słomiński. – Warszawa : Drukarnia Boguslawskiego, 1923. – 452 s.
17. Walewski J. Kodeks cywilny Królestwa Polskiego / J. Walewski. – Warszawa, 1872. – Ks. I. – 236 s.
18. Holewiński W. O zobowiązaniach podług Kodeksu Napoleona. Wykład tytułu III i IV księgi trzesiej / W. Holewiński. – Warszawa, 1875. – 404 s.
19. Wołowski J. Kurs Kodeksu Cywilnego / J. Wołowski. – Warszawa, 1868. – T. I. – 390 s.
20. Губе К. Гражданские законы губерний Царства Польскаго съ дополненіями по 1876 годъ / К. Губе. – Варшава, 1877. – 317 с.
21. Redzik A. Prawo prywatne na Uniwersytecie Jana Kazimierza we Lwowie / A. Redzik. – Warszawa : Wyd. C.H.BECK, 2009. – 210 s.
22. Roman Longchamps. Ś.p. Władysław Leopold Jaworski / R. Longchamps // Przegląd prawa i administracji. – Lwów, 1930. – Rocznik LV. – S. 343–352.
23. Jaworski W. Komentarz do Austriackiego kodeksu cywilnego / W. Jaworski, St. Wróblewski. – Kraków, 1904. – T. III. – 970 s.
24. Jaworski W. Projekt Konstytucji / W. Jaworski. – Kraków, 1928. – 38 s.
25. Jaworski W. Nowożytny kodeks cywilny / W. Jaworski. – Warszawa, 1922. – 26 s.
26. Konic H. Prawo o zobowiązaniach : zobowiązania szczególne: spółka, pożyczka, skład, umowy losowe, pełnomocnictwo, poręczenie, układy pojednawcze i zastaw: wykład ustaw, obowiązujących w b. Królestwie Kongresowym, b. zaborach niemieckim i austriackim, na Kresach Wschod. oraz kodeksu szwajcarskiego / H. Konic. – Warszawa, 1930. – 605 s.
27. Longchamps R. Ś.p. Henryk Konic / R. Longchamps // Przegląd prawa i administracji. – Lwów, 1934. – Rok LIX. – S. 176–178.
28. Konic H. Dzieje prawa małżeńskiego w Królestwie Polskim (1818–1836) / H. Konic. – Kraków : Nakładem autora, 1903. – 295 s.
29. Litauer J. Art. 5 ustawy polskiej o prawie autorskim / J. Litauer // Przegląd prawa i administracji. – Lwów, 1927. – Rok LII. – S. 96–99.
30. Litauer J. Na marginesie orzeczeń sądu Najwyższego. Wykładnia art. 1677 KC / J. Litauer // Palestra, 1924. – № 1. – S. 22–25.
31. Lutostański K. Zaręczyny w prawie małżeńskim z 1836 r. / K. Lutostański. – Warszawa, 1907. – 308 s.
32. Lutostański K. Prawo cywilne obowiązujące w b. Królestwie Polskim / K. Lutostański. – Warszawa : Bratnia Pomoc, 1931. – 265 s.
33. Sójka-Zielińska K. Historia prawa / K. Sójka-Zielińska. – Warszawa : Wyd. Naukowe PWN, 1995. – 580 s.

ДОВІДКА ПРО АВТОРА

Сирко Мар'яна Василівна – кандидат юридичних наук, асистент кафедри основ права України Львівського національного університету імені Івана Франка;

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

Syrko Maryana Vasylivna – Candidate of Legal Sciences, Assistant at the Department of Fundamentals of Law of Ukraine of Ivan Franko National University of Lviv;

80679301877@ukr.net